

Zespół Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX w. IBL PAN

Jerzy Łojek (3 IX 1932-7 X 1986)

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 26/1, 145-147

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY ŁOJEK (3 IX 1932 — 7 X 1986)

Postępująca choroba wyrwała z naszego grona Jerzego Łojka, historyka prasy i dziejów politycznych Polski końca XVIII i pierwszej połowy XIX stulecia. Umarł przedwcześnie, był w pełni sił twórczych, snuł plany pisarskie na bliższą i dalszą przyszłość. Zdawał sobie jednak sprawę ze swej kondycji fizycznej i dlatego świadomie pracował pospiesznie, bardzo intensywnie, starając się dać z siebie jak najwięcej i przekazać drukiem wszystko, co w swym warsztacie przetworzył.

Nie garnął się zbyt chętnie do prac zespołowych, wolał pracować sam, swoją twórczością inspirując innych, ale nie szczędził czasu na prace redakcyjne. Najwięcej wysiłku edytorskiego włożył w redagowanie serii „Materiały i Studia do Historii Prasy i Czasopiśmiennictwa Polskiego”, którą przejął po prof. Józefie Skrzypku, ale najbardziej chlubił się doprowadzeniem do finału podstawowego zadania, jakie władze Polskiej Akademii Nauk postawiły przed Pracownią Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX w. Chodzi o rozpoczętą przez prof. J. Skrzypka, a ukończoną pod redakcją Jerzego Łojka czterotomową *Historię prasy polskiej*, której poszczególne części ujrzały światło dzienne w latach 1976—1980. Nie skąpił też czasu na pomoc w redagowaniu „Rocznika Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego”, przekształconego w „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, w którego redakcji od dziecięciu lat zasiadał.

Dziś trudno powiedzieć, czy bardziej pasjonowała Go historia polityczna, formy lżejsze (publicystyka historyczna), czy dzieje prasy dawnej. Pierwsza z wymienionych dziedzin będzie zapewne jeszcze przedmiotem uwagi w innych, specjalistycznych periodykach, nie czujemy się bowiem kompetentni, by oceniać rozległy zakres tematów książek, które nigdy nie zagrzewały miejsca na półkach księgarskich, były chętnie czytane, omawiane, dyskutowane. Znamcy i profesjonaliści wiedli wokół nich spory na łamach czasopism naukowych i społeczno-kulturalnych, ale niezależnie od ich niekiedy skrajnych opinii dzieła Jego miały coraz większe powodzenie.

Już samo wymienienie książek Jerzego Łojka poświęconych dziejom politycznym Polski doby oświecenia i Królestwa Kongresowego zajęłoby sporo miejsca. Przypomnijmy przeto najważniejsze z nich. Są to: *Misja Debolego w Petersburgu w latach 1787—1792. Z dziejów stosunków polsko-rosyjskich w czasach Sejmu Czteroletniego* (Wrocław 1962), *Rok nadziei i rok klęski 1791—1792* (Wrocław 1966), *Dzieje pięknej Bitynki* (Warszawa 1970 i następne wydania), *Przed Konstytucją trzeciego maja* (Warszawa 1977), *Upadek Konstytucji trzeciego maja* (Wrocław 1976 — dwie ostatnie pozycje wznowione następnie w jednym tomie). Do najbardziej poczytnych i dyskutowanych (obok *Bitynki*) jego publikacji należały zaskakujące w swoich wnioskach, ale poparte ważkimi argumentami *Szanse powstania listopadowego* (Warszawa 1966). Ulotne pomniejsze teksty, mierzone — jak to kiedyś określił Szymon Askenazy — z „lekkiej impresyjnej flinty”, nie zaś z „ciężkiej erudycyjnej armaty”, zostały zebrane w tomie *Wokół sporów i polemik* (Lublin 1979). Jerzy Łojek miał wielu wydawców; chwalili go za znakomity język i udaną konstrukcję prac. Chętnie drukowali Jego teksty, od „Książki i Wiedzy” poczynając, a na Instytucie Wydawniczym „Pax” kończąc. Miał też ostatnio swoją ulubioną

oficynę — skromne Wydawnictwo Lubelskie, które zapewne także dzięki Jego pracom nieźle prosperowało. Przypomnijmy, że sumptem tej oficyny wydał przecież *Wiek markiza de Sade. Szkice z historii obyczajów i literatury we Francji XVIII wieku* (Lublin 1972).

Czytelników „Kwartalnika Historii Prasy Polskiej” najbardziej interesują jednak rozliczne prace poświęcone prasie. Gdyby publikacje Jerzego Łojka na temat polskiej prasy dawnej odnotować w przeglądzie dorobku ostatnich dziesięcioleci, Jego sąd o osiągnięciach naszej historiografii w zakresie tego tematu okazałyby się nader pesymistyczny. W jednym z ostatnio opublikowanych artykułów, oceniających stan badań nad prasą dawną w Polsce w 1981 r., stwierdził, że w ostatnim ćwierćwieczu postęp w tej dziedzinie był stosunkowo skromny. A oto jak określał cele tych badań: „Wyjaśnianie rzeczywistego wpływu rozpowszechniania informacji o wydarzeniach bieżących czy aktualnych, a także idei politycznych związanych z rzeczywistością danej epoki — na kształtowanie się nastrojów opinii publicznej, formowanie się postaw zbiorowych, wytwarzanie się wspólnych odruchów znaczącej części społeczeństwa w szczególnych sytuacjach historycznych. Jest to cel ostateczny badań nad historią prasy, a omijanie tego zagadnienia sprowadza badania historycznoprasowe na poziom mistyfikacji”. Dyrektywie tej był wierny od młodszych artykułów z 1957 r. („Poczta Królewiecka” Jana Dawida Cenkiera, „Kwartalnik Prasoznawczy” 1957, nr 2) aż po syntezę polskiej prasy dawnej w pierwszym tomie *Historii prasy polskiej* z 1976 r. (*Prasa polska w latach 1661—1831*, s. 11—109).

Opracowania Jerzego Łojka z historii polskiej i obcej prasy dawnej stanowią pokaźny odsetek wszystkich studiów tej dziedzinie poświęconych, a na pewno nie ma autora, który by swym dorobkiem wysunął się ponad to, co On stworzył. Jego pióra jest *Bibliografia prasy polskiej 1661—1831* (Warszawa 1965) i *Statystyka prasy polskiej okresu 1661—1831* (RHCP, t. 4: 1965, z. 1). Chronologicznie rzecz traktując, opracował likwidację monopolu prasowego Tadeusza Włodka w 1796 r. (RHCP, t. 6: 1967, z. 1), napisał monografię „Gazety Grodzieńskie” z lat 1776—1783 (RHCP, t. 5: 1966, z. 2), scharakteryzował wydawców i redaktorów „Gazette de Varsovie” (1791—1793) (RHCP, t. 8: 1969, z. 4), omówił stan czytelnictwa prasy w Polsce w końcu XVIII wieku (RHCP, t. 2: 1963). W latach 1959—1960 ukazały się kolejno dwie książki Jerzego Łojka — pierwsza poświęcona „Gazecie Warszawskiej” księdza Łuski (1774—1793), druga zaś ogólniejszemu spojrzeniu na prasę warszawską XVIII stulecia. Potem dorzucił jeszcze bardzo cenne informacje o nakładach gazet w Warszawie pod zaborem pruskim w okresie 1796—1805 (RHCP, t. 6: 1967, z. 1) oraz — podczas sesji naukowej na temat „Historia prasy a kształtowanie się kultury narodowej” w 1967 r. — dokonał nader wszechstronnego ujęcia głównych problemów rozwoju prasy staropolskiej.

W kolejnym stadium badań nad prasą skupił się nad epoką Królestwa Kongresowego. Zaowocowały te badania ciekawą książką pt. *Studia nad prasą i opinią publiczną w Królestwie Polskim (1815—1830)* oraz artykułem *Z zagadnień przedsiębiorstwa prasowego w Królestwie Kongresowym (Losy inicjatyw wydawniczych)* (RHCP, t. 5: 1966, z. 1). Tematyka ta była podstawą przewodu habilitacyjnego w 1967 r.*

* Studia na Uniwersytecie Warszawskim odbył w latach 1952—1956. Jego mistrzem był prof. Emil Kipa, później prof. Janusz Woliński — promotor Jego rozprawy doktorskiej o misji Debolego w Petersburgu. Początkowo pracował w Zakładzie Badań Prasoznawczych RSW „Prasa” w Warszawie, a od stycznia 1960 r. w Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX w. (od 1969 r. w IBL PAN). Od grudnia 1968 r. był docentem; 18 grudnia 1974 r. Rada Naukowa Instytutu Badań Literackich podjęła uchwałę o nadaniu Mu tytułu profesora nadzwyczajnego. Wniosek ten, niestety, nie został sfinalizowany. W 1982 r. docent Jerzy

W następnej dekadzie zajął się Jerzy Łojek osiemnastowiecznymi gazetami informacyjnymi w języku francuskim. Obszerne studia na ten temat ogłosił w „Actes du Colloque International des Lumières”, t. 1 (Lille 1977), a także w zbiorze *Problemy kultury literackiej polskiego oświecenia* (Wrocław 1978) pt. *Gazety międzynarodowe w języku francuskim i ich rola w sprawach polskich w epoce Stanisława Augusta*. Studia nad polską inspiracją prasową w Holandii i w Niemczech w czasach Stanisława Augusta były tematem innej książki Jerzego Łojka, wydanej w 1969 roku. Ukoronowaniem zaś Jego zainteresowań prasą w języku francuskim wydawaną w Polsce była pięknie opracowana przez Ossolineum książka *Les Journaux polonaise d'expression française au Siècle des Lumières* (Wrocław 1980).

Pobieżny ten przegląd świadczy dowodnie, jak rozległa była skala zainteresowań i dokonań naszego Kolegi; bez wątpienia możemy Go zaliczyć do najaktywniejszych twórców nowoczesnych badań nad historią prasy i opinii publicznej. Szkoda, że nie ma Go już wśród nas; szkoda, że nie stworzy dzieł nowych. Rozliczne Jego publikacje będą inspirować kolejnych badaczy.

Zespół Pracowni Historii
Czasopiśmiennictwa Polskiego
XIX i XX w. IBL PAN

Łojek przeszedł na emeryturę, ale nadal pełnił funkcję konsultanta Pracowni Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego XIX i XX w. w IBL oraz członka redakcji „Kwartalnika Historii Prasy Polskiej”. Zasiadał też w Komisji Historii Prasy przy Komitecie Nauk Historycznych PAN przez wszystkie dotychczasowe kadencje.